

ГРОШІ, ФІНАНСИ І КРЕДИТ

УДК 336.7

Квасницька Р.С.,

доктор економічних наук, доцент,
професор кафедри фінансів, банківської справи та страхування,
Хмельницький національний університет"

Морозовський Я.Е.,

MBA, Chartered Global Management Accountant

МЕТОДИЧНІ АСПЕКТИ ОЦІНЮВАННЯ ІНВЕСТИЦІЙНОГО ПОТЕНЦІАЛУ БАНКУ

Квасницька Р.С., Морозовський Я.Е. Методичні аспекти оцінювання інвестиційного потенціалу банку. В статті проаналізовано інвестиційну активність банків України у 2008-2018 роках. Обґрунтовано систему показників якісної оцінки рівнів формування і використання інвестиційного потенціалу банку. Конкретизовано критерії, яким мають відповідати значення розрахованих показників, що представлені нормативними значеннями, відповідними межами допустимих значень показника чи тенденціями його змін. Запропоновано авторське бачення методики інтегральної оцінки рівня інвестиційного потенціалу банків та ефективності його використання. Представлено зміст та принципи дії сукупності інформаційно-пояснювальних послідовних етапів процесу оцінювання інвестиційного потенціалу банку.

Ключові слова: інвестиційна активність банків, інвестиційний потенціал, рівень інвестиційного потенціалу, система показників оцінки інвестиційного потенціалу.

Квасницкая Р.С., Морозовский Я.Э. Методические аспекты оценки инвестиционного потенциала банка. В статье проанализирована инвестиционная активность банков Украины в 2008-2018 годах. Обоснована система показателей качественной оценки уровней формирования и

использования инвестиционного потенциала банка. Конкретизированы критерии, которым должны соответствовать значения рассчитанных показателей, представленных нормативными значениями, соответствующими пределами допустимых значений показателя или тенденциями его изменений. Предложено авторское видение методики интегральной оценки уровня инвестиционного потенциала банков и эффективности его использования. Представлено содержание и принципы действия совокупности информационно-пояснительных последовательных этапов процесса оценки инвестиционного потенциала банка.

Ключевые слова: инвестиционная активность банков, инвестиционный потенциал, уровень инвестиционного потенциала, система показателей оценки инвестиционного потенциала

Kvasnitska R.S., Morozowskiy J.E. Methodological aspects of estimating the investment potential of the bank. The article analyzes the investment activity of Ukrainian banks in 2008-2018. The system of indicators of a qualitative estimation of levels of forming and using the investment potential of the bank substantiated. The criteria that should correspond to the values of current indicators, indicators of normative values, ranges of admissible values of an indicator or tendencies of its changes specified. The author's vision of the method of integral estimation of the level of investment potential of banks and the efficiency of its use is proposed. The presented content and principles of the actions of a aggregate of informative-explanatory successive stages of the process of evaluation of the bank's investment potential.

Keywords: investment activity of banks, investment potential, level of investment potential, system of indicators of estimation of investment potential

Постановка проблеми. Формування й використання інвестиційного потенціалу банківських установ в Україні супроводжується низкою проблем, серед яких, зокрема, можна виокремити складність підвищення інвестиційних можливостей за наявності невизначеності розвитку макроекономічної ситуації в державі та забезпечення їх реалізації в умовах

жорсткої конкуренції між інвесторами, розв'язання яких потребує не лише детального аналізу та виявлення недоліків існуючої практики, а й фундаментальних досліджень зазначеної проблематики.

У цьому контексті особливої актуальності набуває дослідження теоретико-методологічних засад та науково-методичних підходів щодо оцінювання рівнів формування та використання інвестиційного потенціалу банків з метою ефективного формування їх інвестиційної стратегії на фінансовому ринку, яка виступає системою довгострокових цілей їх інвестиційної діяльності та вибору конкретних напрямів забезпечення запланованих результатів інвестування.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Розгляду питань, пов'язаних із дослідженням сутності інвестиційного потенціалу, особливостей здійснення інвестиційної діяльності різними економічними інститутами, в т.ч. й банками, процесам формування та використання їх інвестиційного потенціалу, присвячені праці С. Леонова, С. Львовчкіна, І. Лукінова, Б. Луціва, Т. Майорової, І. Отенко, В. Пластуна, І. Репіної, А. Сабадирьової, Н. Ткаченко, О. Федоніна, В. Федосова та інших.

Водночас, незважаючи на велику кількість напрацювань із зазначених питань, в Україні досі залишаються нез'ясованими питання теоретико-методологічного обґрунтування методичного забезпечення оцінки рівнів формування та використання інвестиційного потенціалу банків.

Формулювання завдання дослідження. Метою даної статті є обґрунтування системи показників якісної оцінки рівнів формування та використання інвестиційного потенціалу банку, а також побудова узагальненого показника такої оцінки.

Виклад основного матеріалу. Інвесторами, які можуть здійснювати інвестиційну діяльність на основі власних інвестиційних ресурсів, є банки (корпорації, що приймають депозити). Необхідно підкреслити, що у розвитку економіки провідну роль відіграє саме банківська система, яка забезпечує рух грошових потоків, які, при відповідній грошово-кредитній та інвестиційній

політиці можна спрямувати для прискорення розбудови ринкових відносин, підвищення ефективності функціонування фінансового ринку.

Для банків здійснення інвестицій є однією з форм збереження їхніх активів і способом захисту власних та залучених фінансових ресурсів від інфляційного знецінення. Причому, достатні за обсягом та структурою фінансові ресурси банків не тільки є важливою передумовою їх спроможності здійснювати активні банківські операції, прибутковості, підтримки достатньої ліквідності та довіри з боку різних учасників фінансового ринку, а й сприяють підвищенню можливостей банків у задоволенні поточних та інвестиційних потреб нефінансових корпорацій і домогосподарств у додаткових фінансових ресурсах. Динаміку кількості банків-інвесторів на фінансовому ринку в Україні можна прослідкувати за даними Національного банку України [1] (рис. 1).

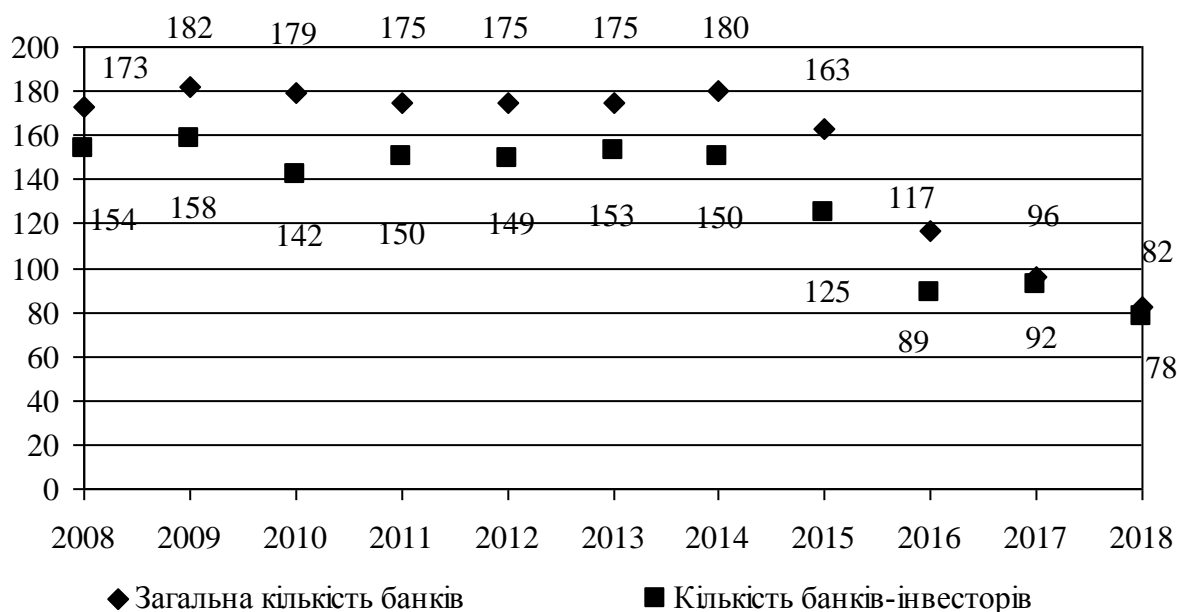

Рис. 1. Динаміка кількості банків України, що здійснювали інвестиційну діяльність у 2008 - 2017 роках

Найвищі значення показника інвестиційної активності банків спостерігається у 2016-2017 роках, коли у 2016 році 92 банки (95,83%) із 96 банків (їх загальної кількості в Україні, а у 2017 році 78 банки (95,12%) із 82 банків проводили інвестиційну діяльність за різними напрямками її

здійснення. Так, порівняно із 2015 роком, у якому лише 89 банків (76,1%) із 117 можна було віднести до інвесторів, які функціонують на фінансовому ринку. Позитивна динаміка активізації інвестиційної діяльності вітчизняних банків за останні два роки пояснюється як «очищенням» банківської системи від проблемних та неплатоспроможних банків, так і змінами пріоритетів розміщення активів банківськими установами. Однак, обсяги здійснюваних вітчизняними банками інвестицій все ж залишаються незначними, про що опосередковано свідчать дані дотримання банками нормативів, які висвітлені на офіційному сайті НБУ [1] та величини інвестиційних ресурсів банків – корпоративних інвесторів фінансового ринку (табл. 1).

Таблиця 1

Значення економічних нормативів та рівень потенціалу здійснення подальших інвестицій системою банків України на кінець 2013-2017 рр.

Норматив									
Н11*					Н12**				
2013	2014	2015	2016	2017	2013	2014	2015	2016	2017
0,09	0,04	0,01	0,002	0,001	3,48	3,15	2,97	1,10	0,60
0,08	0,03	0,01	0,002	0,0003	3,57	3,04	2,68	0,92	0,43
0,09	0,03	0,01	0,001	0,0002	3,55	3,07	2,18	0,84	0,42
0,08	0,03	0,01	0,002	0,0001	3,53	3,41	2,13	0,80	0,39
0,08	0,03	0,01	0,001	0,0001	3,54	3,38	3,29	0,75	0,39
0,08	0,02	0	0,002	0,0001	3,50	3,43	3,26	0,74	0,37
0,07	0,02	0,002	0,002	0,000005	3,39	3,44	2,86	0,73	0,35
0,06	0,01	0	0,002	0,000004	3,41	3,36	2,74	0,67	0,33
0,06	0,01	0,002	0,002	0,000002	3,40	3,37	2,65	0,66	0,32
0,05	0,01	0,002	0,002	0,000005	3,38	3,29	2,50	0,66	0,32
0,04	0,01	0,002	0,002	0,000005	3,32	3,20	1,36	0,65	0,43
0,04	0,01	0,002	0,001	0,000005	3,26	3,17	1,39	0,64	0,32

* Норматив інвестування в цінні папери окремо за кожною установою (не більше 15 %).

** Норматив загальної суми інвестування (не більше 60 %).

Упродовж аналізованого періоду спостерігалось постійне зростання розміру сукупного інвестиційного портфеля банків України. Вартим уваги є ще й той факт, що інвестиційні ресурси вітчизняних банків, що вже приносять інвестиційні доходи, переважно трансформовані у цінні папери (акції, інші цінні папери та інші форми участі в капіталі).

Таким чином, можна зауважити, що хоча інвестиційна активність банків України за останні роки поступово зростала, все ж проблеми щодо ефективного використання інвестиційний потенціалу банків залишається не вирішеними. На наш погляд, провідним інструментом стратегічного підвищення ефективності використання інвестиційного потенціалу банківських установ виступають підходи до оцінювання рівнів його сформованості та використання за попередні періоди. Адже, оцінювання інвестиційного потенціалу можна характеризувати як живий динамічний процес, що змінюється, уточнюється, модернізується та вдосконалюється, але, при цьому, його роль як важеля підвищення ефективності здійснення інвестиційної діяльності окремими банками не тільки зберігається, а й постійно зростає. При цьому, оцінка сформованості та використання інвестиційного потенціалу повинна базуватись саме на розрахунках якісних показників, які характеризують не тільки саму інвестиційну діяльність, а можливості забезпечення досягнення цілей її здійснення. Сама оцінка є підсумком визначення й аналізу кількісних та якісних характеристик об'єкта, результатів його функціонування, динаміки, а також процесу управління ним. Інвестиційний потенціал характеризується сукупністю наявних фінансових ресурсів та можливостей, які вже використовуються або можуть бути використані для досягнення бажаного результату, тобто трансформації фінансових ресурсів в інвестиційні ресурси та подальшого їх інвестування. За цих умов, необхідним є оцінювання інвестиційного потенціалу банку, яке базується на системі обґрунтованих показників, критеріїв та індикаторів, параметрів розвитку потенціалу, а також враховуватиме оцінку ефективності процесу його використання. Необхідно зазначити, що оцінювання може бути здійснене лише за допомогою конкретизації певних показників, які, в свою чергу, на наше переконання, представляють собою систему показників саме не кількісної, а якісної оцінки рівнів використання інвестиційного потенціалу. Тому, з метою забезпечення інформаційної односпрямованості

показників, вважаємо доцільним здійснити розмежування показників на такі групи індикаторів:

- явні стимулятори – показники, що за більшості умов застосування відіграють позитивну роль, тобто мають поступово зростаючу залежність якості, а отже, більшому значенню показника відповідає краща якість об'єкта оцінки;

- явні дестимулятори – показники, що в більшості випадків негативно впливають на об'єкт дослідження, тобто мають поступово спадаючу залежність якості, а отже, кращим вважається менше значення показника і, відповідно, наявність тенденції до зниження;

- стимулятори-дестимулятори (номінатори) – показники, що мають неоднозначну залежність якості, якщо існує деяке значення на проміжку зміни ознаки, яке відповідає найкращій якості об'єкта. Віддалення від цього значення призводить до погіршення якості [2, с.36]. Отже, в одних випадках позитивним вважається зростання величини такого показника, в інших – навпаки. При проведенні загальної оцінки, без чітко визначеної мети дослідження, прийнято вважати такі показники стимуляторами [3, с.137].

Розподіл показників-індикаторів в такий спосіб не тільки дозволяє здійснювати більш деталізоване проведення аналізу, а й, на основі визначення досягнення ними критичних значень, уможливорює застосування системи швидкого реагування - від «точкових» до загальних заходів. Зазначимо, що так звані індикатори тривоги (прості чи складні показники, що відображають зміну будь-якої економічної або фінансової величини і визначають її раціональну межу перетинання, вказуючи, що певних цілей можна не досягти [4, с. 65], ще з 1960-х рр. широко застосовуються у господарській практиці Франції. Отже, для оцінки рівня інвестиційного потенціалу банківських установ та ефективності його використання, варто застосовувати показники, перелік, характеристика та порядок розрахунку яких наведено у табл. 2.

Показники, що характеризують рівень інвестиційного потенціалу банків

№ з/п	Показники	Що характеризує	Спосіб розрахунку	Інтерпретація показника
1	2	3	4	5
1	Показники, що характеризують рівень інвестиційного потенціалу банків			
1.1	Норматив достатності (адекватності) регулятивного капіталу (Н2)	характеризує здатність банку своєчасно і в повному обсязі розрахуватися за своїми зобов'язаннями, що впливають із торговельних, кредитних або інших операцій грошового характеру	$H2 = PK_B / ((A_{сумБ} + ПББ) - Зм)СтКР$ PK_B - регулятивний капітал банку; $A_{сумБ}$ - сумарні активи банку; $ПББ$ - позабалансові інструменти банку; $Зм$ - суми зменшення активів та позабалансових інструментів банку; $СтКР$ - ступінь кредитного ризику активів та позабалансових інструментів банку	Чим вище значення показника, тим більша частка ризику, що її беруть на себе власники банку, і навпаки. Нормативне значення $\geq 0,1$
1.2	Коефіцієнт достатності капіталу ($K_{дост.кап.Б}$)	характеризує здатність банку захистити інтереси своїх вкладників і кредиторів від незапланованих збитків за рахунок власного капіталу	$(K_{дост.кап.Б}) = BK_B / A_B$ BK_B - власний капітал банку; A_B - активи банку	Оптимальне значення $\geq 0,1$
1.3	Коефіцієнт надійності (1) ($K_{над.Б1}$)	характеризує рівень залежності банку від залучених коштів	$(K_{над.Б1}) = BK_B / ЗК_B$ BK_B - власний капітал банку; $ЗК_B$ - залучені кошти банку	Оптимальне значення $\geq 0,05$
1.4	Коефіцієнт надійності (2) ($K_{над.Б2}$)	характеризує здатність банку захистити інтереси своїх вкладників та кредиторів від незапланованих збитків за рахунок регулятивного капіталу	$(K_{над.Б2}) = PK_B / ЗБ$ PK_B - регулятивний капітал банку; $ЗБ$ - зобов'язання банку	Оптимальне значення в межах від 0,25 до 0,3
1.5	Коефіцієнт фінансового важеля ($K_{фін.важ.Б}$)	характеризує здатність банку залучати кошти на фінансовому ринку	$(K_{фін.важ.Б}) = ЗБ / BK_B$ $ЗБ$ - зобов'язання банку; BK_B - власний капітал банку	Оптимальне значення в межах 1:20
1.6	Коефіцієнт співвідношення власного капіталу та зобов'язань ($K_{BK/ЗБ}$)	характеризує рівень власного капіталу банку у структурі його зобов'язань	$(K_{BK/ЗБ}) = BK_B / ЗБ$ BK_B - власний капітал банку; $ЗБ$ - зобов'язання банку	Оптимальне значення в межах від 0,15 до 0,2
2	Показники, що характеризують рівень використання інвестиційного потенціалу банків			

1	2	3	4	5
2.1	Норматив загальної суми інвестування (Н12)	характеризує рівень ризику, пов'язаного із здійсненням банком інвестиційної діяльності	$H12 = K_{Inb} / SK_B$ K_{Inb} – кошти банку, що інвестуються з метою придбання акцій (часток / паїв) та інвестиційних сертифікатів різних юридичних осіб; SK_B – статутний капітал банку	Оптимальне значення $\geq 0,6$
2.2	Коефіцієнт використання потенціалу вкладання інвестиційних ресурсів банку у фінансові інвестиції ($K_{рпв}IP_B$)	характеризує рівень уже здійснених вкладень банку у фінансові інвестиції по відношенню до граничних інвестиційних ресурсів	$K_{рпв}IP_B = \Phi IA_B / GP_{\Phi}B$ ΦIA_B – фінансові інвестиційні активи банку; $GP_{\Phi}B$ – граничні інвестиційні ресурси банку, що потенційно можуть бути вкладені у фінансові інвестиції	Оптимальне значення = 1,0
2.3	Коефіцієнт інвестиційної активності ($K_{інв.акт.б}$)	характеризує рівень уже здійснених вкладень банку у інвестиції по відношенню до інвестиційних ресурсів	$K_{інв.акт.б} = IA_B + DB_B / IP_B$ IA_B – інвестиційні активи банку; DB_B – депозитні вкладення банку; IP_B – інвестиційні ресурси банку	Оптимальне значення в межах 0,10-0,25
2.4	Коефіцієнт концентрації вкладень банку в консервативні активи (K_kIP_B)	характеризує частку в загальній величині інвестиційних ресурсів вже здійснених банком депозитних вкладень та вкладень в боргові цінні папери	$K_kKA_B = KA_B / IP_B = (TorgBorgЦп + БоргЦП_{пп} + БоргЦП_{ппог} + ДВінш.б.) / IP_B$ KA_B – консервативні активи банку; $TorgBorgЦп$ – торгові боргові ЦП; $БоргЦП_{пп}$ – боргові ЦП в портфелі на продаж; $БоргЦП_{ппог}$ – боргові ЦП в портфелі до погашення; $ДВінш.б.$ – депозитні вкладення в інших банках; IP_B – інвестиційні ресурси банку	Оптимальне значення $\geq 0,5$
2.5	Ефективність фінансових інвестицій (E_{fi})	характеризує дохідність вкладень банку у фінансові інструменти	$E_{fi} = V_{цп} - D / I_k$, де V – поточна вартість цінного папера; D – очікуваний дохід від інвестування; I_k – сума інвестованих коштів.	Позитивною є тенденція до зростання

Крім того, в табл. 2 конкретизовано критерії, яким мають відповідати значення розрахованих показників, що представлені нормативними значеннями, відповідними межами допустимих значень показника чи тенденціями змін.

Таким чином, кожний окремих показник запропонованої нами системи показників оцінювання рівня інвестиційного потенціалу банків та ефективності його використання дозволяє не тільки визначити абсолютну чи відносну величину об'єкта оцінювання, а й, відповідно до визначеного критерію, одержати динаміку та тенденцію зміни показника, а при розрахунку базисних темпів зростання провести подальше прогнозування.

Адже, кожний об'єкт оцінки повинен розвиватись, покращувати характеристики свого стану, тобто характеризуватися позитивними тенденціями зміни оціночного показника. За вищевикладеним результуюмо, що запропоновані нами показники є взаємопов'язаними і взаємодоповнюючими, що дає можливість комплексно та всебічно підійти до з'ясування рівня інвестиційного потенціалу банків та ефективності його використання. Однак, за умови необхідності проведення ранжування або зіставлення об'єктів, виникає завдання побудови узагальненого (інтегрального, зведеного) показника, за допомогою якого можна було б провести необхідне ранжування.

Зміст та принципи дії методики інтегрального оцінювання рівня інвестиційного потенціалу банків та ефективності його використання представлено як сукупність інформаційно-пояснювальних послідовних етапів процесу оцінювання (табл.3). На кожному етапі забезпечується виконання частини процедури оцінки або визначеної послідовності дій. Отже, інтегральна оцінка може розглядатися як повністю виконана процедура або підсумок відповідних дій, що закладені на кожному зазначеному етапі.

Запропонований підхід до інтегральної оцінки рівня формування та використання інвестиційного потенціалу банків: повністю базується, по-перше, на використанні економіко-математичних методів дослідження.

**Етапи інтегрального оцінювання рівня інвестиційного потенціалу
банківських установ та ефективності його використання**

№ з/п	Найменування етапу	Процедура, дії	Примітки
1	Підготовка вхідних інформаційних даних	Формується масив даних для визначення та розрахунку індикативних показників	На базі фінансової звітності банків та регулярної статистично-аналітичної інформації по банківській системі
2	Визначення системи показників	Підбір часткових показників (метричних показників), що увійдуть до складу інтегрального показника.	
3	Нормалізація (стандартизація) часткових показників	Здійснюється зведення значень часткових показників до відрізка $[0; 1]$, що дозволяє отримати узагальнений критерій у нормалізованому вигляді	Кінцевою метою нормалізації є зменшення потенційної суперечливості даних, підвищення їх достовірності, виключення деяких типів надлишковості та дублювання, мінімізація аномалій оновлення
4	Обробка первинних даних, аналіз обмежень	Здійснюється розрахунок кореляційної матриці	Використовуються коефіцієнти парної кореляції або кореляційні відношення, залежно від форми взаємозв'язку між показниками
5	Встановлення обмежень для показників, з яких складається інтегральна оцінка	Встановлюються конкретні значення екстремальних обмежень по кожному з показників	Кожен показник розглядається як елемент множини відповідних показників, область існування показників може змінюватися
6	Побудова інтегрального показника		Уособлює в собі значення усіх показників, задіяних у методі
6.1		Здійснюється розрахунок перших k головних компонент для вихідної сукупності показників	
6.2		Розрахунок факторних навантажень головних компонент	
6.3		Розрахунок перших k головних компонент	
6.4		Здійснюється лінійна згортка відібраних факторів з урахуванням їх вагомості	
7	Інтерпретація інтегрального показника	Визначення меж рівнів показника на основі вербально-числової шкали	Використання шкали бажаності Харрінгтона

По-друге, обрані групи показників мають необхідну для проведення розрахунків статистичну базу, тобто адаптовані до офіційної державної статистики. По-третє, дозволяють окремому банку самостійно здійснити оцінку рівня формування (використання) його інвестиційного потенціалу та отримати об'єктивне уявлення про його відповідність до визначених напрямів та пріоритетів його розвитку. Цим обґрунтовується можливість та доцільність його використання на практиці для оцінки рівня інвестиційного потенціалу, а також для підвищення ефективності розробки інвестиційної стратегії як банківської системи загалом, так і окремого банку.

Висновки. З вищевикладеного можна зробити висновок про те, що здійснення інвестицій банками є однією з форм збереження їхніх активів і способом захисту власних та залучених фінансових ресурсів від інфляційного знецінення. Запропонована методика інтегрального оцінювання рівня інвестиційного потенціалу банків та ефективності його використання є ефективним інструментарієм вирішення завдань банку щодо визначення його потенційних можливостей з формування внутрішніх інвестиційних резервів з метою їх подальшого інвестування як у власний розвиток, так і у розвиток інших інститутів фінансового та реального секторів економіки країни.

Список використаних джерел.

1. Офіційний сайт НБУ. URL: https://bank.gov.ua/control/uk/publish/article?art_id=34661442&cat_id=34798593 (дата звернення 14.06.2018).
2. Григорук П.М., І.С. Ткаченко Методи побудови інтегрального показник. *Бізнес-Інформ.* 2012. № 4. С.36–38.
3. Лук'янова В.В. Математичне забезпечення діагностики об'єкта господарської діяльності з урахуванням ризику (на прикладі оцінки мезоризиків). *Економіка і прогнозування.* 2008. № 2. С.129–144.
4. Бернар И., Ж.-К.Колли Толковый экономический и финансовый словарь: французская, русская, английская, немецкая, испанская терминология: в 2-х томах /Пер.с франц.; Под общ. ред. Л.В. Степанова. Москва. Международные отношения, 1997. Т.2. 784с.